

est epiikia, ut recte Cajetanus supra notavit : illa vero exemptio nihil aliud est nisi privilegium quoddam; tum etiam quia ibi lex desinit obligare per mutationem materiæ, quia scilicet ille qui erat inferior, per exemptionem desinit esse inferior, ut ipse Navarrus fatetur; at hæc non est epiikia; alias in præscriptione fieret epiikia a lege naturali non retinendi rem alienam, et sic de aliis, quæ dici non possunt; et ratio est, quia per mutationem materiæ non emendatur lex; imo nec fit in illa ulla propria interpretatio, nec mutatio, sed mera cessatio per denominationem extrinsecam, ut in c. 13 declaratum est.

8. Tandem adducit Navarrus exemplum de votis, in quibus sæpe fit interpretatio. Sed, ut dicebam de juramento, ita dicendum est de voto: nam interdum fit interpretatio solum ad explicandam naturam ejus, ut quod non obliget in materia illicita, vel impossibili, etc. Et tunc nulla est umbra epiikiae. Aliquando vero fieri potest interpretatio intentionis voventis, limitando illam, etiamsi verba voti videantur universalialia, et tunc re vera habet modum epiikiae, quia est emendatio voti propter universale: tamen illa epiikia non cadit in legem naturalem implendi votum, sed in votum ipsum, quod est quasi lex positiva privata, et ita per illam epiikiam voti solum declaratur modus promissionis, quæ est materia, in quam tunc cadit lex naturalis, et ita respectu legis naturalis non est epiikia, sed simplex declaratio objecti ejus. Sicut dicebamus, dispensationem in voto non esse dispensationem in illa lege naturali, sed in materia ejus, qua remissa, per se cessat obligatio naturalis legis; ita enim est in præsentem, servata proportione. Et ita etiam cessat exemplum quo utitur Soto de naturali præcepto, quo tenentur Episcopi residere, quod dicit interdum tolli per interpretationem epiikiae. Ut enim omittam illam non esse interpretationem sine aliqua mutatione ex parte obligationis, quæ vere inerat et aufertur; etiamsi esset interpretatio, non esset epiikia in lege naturali, sed in pacto, seu promissione, aut vinculo, quo Episcopus conjungitur suæ Ecclesiæ, et in quo fundatur præceptum illud naturalis justitiæ. Si enim aliquando potest talis obligatio per interpretationem cessare, tota interpretatio versatur circa pactum, et circa intentionem se obligandi, excipiendo ab illa casum subintellectum, licet non fuerit expressum: ut si interpretemur posse abesse propter gravem infirmitatem, vel aliam necessitatem similem urgentem, etc.

9. *Firmatur eadem resolutio ratione.*—Ratione demum declaratur. Primo, quia epiikia est emendatio legis, seu justis legalis; at lex naturalis emendari non potest, cum posita sit in recta ratione, quæ a vero deficere non potest: nam si deficit, jam non est recta ratio; ergo eadem ratione deficere non potest justum huic legi respondens, quia ita legale est, ut sit etiam naturale: justum autem naturale, cum oriatur ex intrinseca (ut sic dicam) conformitate, et consonantia extremorum, deficere non potest, nisi aliquid ex extremis mutetur, et tunc jam mutatur materia legis, et non est idem medium virtutis, et consequenter neque idem justum, et ita licet cesset obligatio legis, non est propter epiikiam, sed propter mutationem materiæ. Secundo declaratur amplius, quia in lege naturali nunquam fit per interpretationem exemptio ab eadem lege universaliali, eo quod sit universalialiter proposita, quæ sola est epiikia, ut dictum est. Assumptum patet, quia dictamen rectæ rationis secundum se spectatum, et ut practice verum, non fertur in universale, prout potest deficere, sed prout in circumstantiis affectum, cum quibus nunquam deficit: alias non esset dictamen verum, et consequenter nec necessarium, nec rectum, nec præceptum naturale continens. Sicut scientia philosophiæ non judicat simpliciter omnem hominem habere tantum quinque digitos, sed cum limitatione, si causæ naturales sint aptæ et non impediuntur, et ita nunquam deficit, alias non esset conclusio scientifica.

10. Tertio declaratur inductione quadam: nam præcepta legis naturæ aut affirmativa sunt aut negativa. Priora talis sunt conditionis ut semper obligent, non tamen pro semper: in eis autem, ut semper obligant, non cadit interpretatio, quia non cadit variatio: necesse est enim ut pro suis opportunitatibus semper et infallibiliter obligent. In eisdem vero ut non obligant pro semper, dupliciter potest fieri determinatio temporis pro quo obligant, uno modo per legem positivam, et tunc in illa determinatione cadere poterit non solum interpretatio et epiikia, sed etiam dispensatio, quæ non pertinent ad præsens, quia non sunt in lege naturali, sed in positiva. Alio ergo modo fit determinatio per eandem naturalem rationem, et tunc licet ratio determinet pro nunc obligare præceptum, pro tunc vero non obligare, nulla est epiikia, quia nulla est exceptio a lege, nec emendatio præcepti, sed simplex intelligentia illius: ergo in his præceptis non habet locum epiikia, quia non potest

in eis intelligi alius modus determinationis aut carentiæ obligationis pro aliquo casu: nam si ratio determinat pro aliquo tempore non obligare, hoc ipso intelligitur tale præceptum natura sua non esse latum pro occasione, et circumstantiis illo tempore occurrentibus; ut, verbi gratia, in præcepto correctionis fraternæ, quatenus naturale est, ipsa ratio determinat non obligare, quando non est spes fructus, non per epiikiam, sed quia præceptum illud natura sua non obligat pro semper, et illa est una ex circumstantiis pro qua non obligat. Sic etiam intelligo præceptum de reddendo deposito, si per modum affirmativi præcepti concipiatur, quia non obligat pro semper, sed pro tempore, in quo possit commode, id est, sine alterius præjudicio vel injuria reddi. Ita ergo in his præceptis nulla est epiikia.

11. Venio ad negativa, quorum natura est ut semper et pro semper obligent, vitando malum quia mala sunt: hoc enim est de ratione præcepti naturalis negativi, et ob hanc ultimam partem non patitur epiikiam: quia impossibile est id quod est per se et intrinsece malum fieri bonum aut non malum, manente eodem objecto et circumstantiis, et ideo dicimus non posse hoc fieri per dispensationem; ergo multo minus fieri potest per epiikiam. Probatur consequentia, quia quod non potest esse non malum nunquam non est malum; ergo nunquam non est prohibitum; ergo non potest vere declarari non prohibitum lege naturali pro aliquo tempore, vel occasione, quod ad epiikiam pertinet. Quod si mutatio fiat in objecto, vel circumstantiis intrinsecis, et ratione ejus mutationis actus desinat esse malus, jam illa non est epiikia, quia non versatur circa materiam sub tali lege naturali comprehensam, sed est cognitio, seu interpretatio materiæ legis et finium ejus. Ut quando interpretamur per legem non furandi non prohiberi accipere ab alio necessaria ad vitam in extrema necessitate, illa non est epiikia, sed propria declaratio illius legis quæ non prohibet nisi furtum, id est, acceptionem rei alienæ, domino rationabiliter invito, seu acceptionem rei alienæ quoad proprietatem et usum; acceptio autem rei alienæ in extrema necessitate nec est de re omnino aliena, quia pro illo articulo omnia sunt communia, nec est invito domino rationabiliter. Sic etiam in illo exemplo de deposito, si intelligatur præceptum illud tanquam negativum, sicut depositum restituendi, id est, non retinendi depositum alienum, non est ita in-

definitum præceptum, sed non retinendi irrationabiliter, seu sine causa cogente. Ita ergo in præceptis negativis naturalibus intelligi non potest propria epiikia.

12. *Objectio.*—*Duplex differentia inter legem positivam et naturalem, ex qua solvitur objectio.*—*Prima.*—*Probatur mendacium esse intrinsece malum, ac proinde nulla causa coherere per se.*—Dices: ergo eadem ratione etiam in præceptis positivis nunquam intelligitur epiikia. Patet, quia vel manet actus semper cum eisdem circumstantiis, et tunc impossibile est ut præceptum negativum prohibens actum nunc obliget et postea non obliget: vel circumstantiæ actus mutantur, et tunc etiam non erit epiikia. Et idem cum proportione dici poterit in affirmativis. Respondetur negando consequentiam: sunt enim duæ differentiæ notandæ inter jus positivum et naturale, quæ maxime declarant hanc materiam. Prior est, quod in lege positiva, manente tota materia actus cum omnibus circumstantiis intrinsecis ejus, potest per interpretationem æquam cessare obligatio, quamvis necesse sit ut aliqua circumstantia extrinseca occurrat, quæ cogat ad talem interpretationem faciendam, et illa est propriissima epiikia. Patet in exemplo communi de prohibitione ferendi arma noctu; nam si sit evidens necessitas, et ita urgens, ut non possit a superiori licentia postulari, juste interpretamur tunc præceptum non obligare, non quia non sit illa materia talis præcepti, sed quia licet sit eadem, ab ea est separabilis malitia, ablata prohibitione, et tunc non est verisimile intentionem legislatoris ad illum casum extendi. At vero in lege naturali fieri non potest ut, stante integra materia cum eisdem circumstantiis intrinsecis, propter solas extrinsecas occasiones interpretemur legem prohibentem non obligare, quia impossibile est a tali materia suis intrinsecis conditionibus affecta separari malitiam, et consequenter nec naturalem prohibitionem, etiamsi extrinsecus finis vel circumstantiæ varientur. Hoc declarat egregie exemplum de mendacio, de quo suppono ita esse intrinsece malum, ut propter nullam occasionem vel necessitatem extrinsecam licere possit, si manet mendacium, juxta doctrinam Augustini in lib. de Mend. et contra mendac., et in epist. 8 ad Hieron. et sequentibus, quæ fuit etiam Basilii, et regula 76 ex Brevior., et Hieronymi Apolog. contra Ruff., et Epistol. 63, et est recepta ab omnibus theologis cum Magistro in 3, d. 38, et D. Thoma 2, q. 110,

art. 3; et habet magnum fundamentum in verbis Christi Joan. 8, ubi de dæmone ait: *Mendax est, et pater mendacii*, quia mendacium non potest esse ex Deo, sed dæmone, et ideo vocatur pater, id est, inventor ejus, et ideo de Deo potius scriptum est: *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*, Psal. 5; unde in cap. *Super eo* de Usur. dicitur Scripturam sacram prohibere pro alterius vita mentiri, et ideo contrarium in Cassiano Collat. 17, tanquam error damnatur, de quo latius alibi, et videri potest Castro contra Hær., verb. *Mendacium*. Nulla enim alia ratio hujus verissimi dogmatis reddi potest, nisi quia extrinsecus finis, vel necessitas extrinseca non mutat objectum, nec intrinsecas condiciones ad mendacium requisitas, a quo objecto præcise spectato habet mendacium suam intrinsecam deformitatem, et ideo nec dispensatio, nec epiikia in eo locum habet, ut possit licere propter extrinsecas occasiones, necessitates, aut fines. Quoties ergo præceptum aliquod naturale videtur non obligare in aliqua opportunitate, necesse est mutari materiam talis actus quæ illi dabat malitiam propter quam prohibetur lege naturali. Et ita differt multum talis mutatio ab illa, quæ fit in lege positiva, quando intervenit epiikia, quia hic sola prohibitio cessat circa eandem materiam; ibi autem minime, sed materia subtrahitur, et per illius mutationem tollitur malitia.

13. *Secunda.* — Alia differentia est, quod in lege positiva, quando interpretatio fit per epiikiam, non fit circa actum prohibitum per legem nec circa obscuritatem verborum ejus, sed potius supponitur illum esse actum prohibitum secundum speciem suam, et comprehendendi sub verbis legis spectatis in sua proprietate: tota vero interpretatio et conjectura fit circa intentionem legislatoris, quod non fuerit mens ejus comprehendere talem casum, seu actum illum pro tali opportunitate. Et hæc est propria epiikia quæ dicitur emendatio legis, utique secundum speciem verborum, justificando illam (ut sic dicam) per intentionem et æquitatem præsumptam legislatoris. Hoc vero non habet locum in lege naturali, quia non fundatur primo in voluntate prohibente, sed in natura ipsius actus per se mali, et ideo interpretatio ibi solum habet locum circa materiam, quando actus abstracte sumptus non habet intrinsecam malitiam, sed solum ut versatur circa talem materiam tali vel tali modo, ut in occasione hominis, acceptione rei alienæ, retentione depositi, et aliis similibus explicui-

mus. Et ideo in hujusmodi lege non fit interpretatio per emendationem legis, nam hæc semper coaptatur materiæ, sed fit per solam explicationem rei et malitiæ quam secundum se habet: nam secundum illam tantum fit prohibitio, vel fertur lex, sive intelligatur ut indicativa malitiæ, sive ut prohibitiva. Et tunc nunquam potest per epiikiam interpretatio fieri, quod ille actus, ut versatur tali modo circa talem materiam, possit licere propter solam intentionem legislatoris conjecturatam per extrinsecam occasionem, necessitatem, aut finem: et ita non recte fit comparatio inter naturalem legem et positivam.

14. *Objectio.* — Sed instari adhuc potest, quia nonnulla sunt naturalia præcepta quæ propriissimam interpretationem epiikiæ recipiunt: nam circa eosdem actus, et cum omnibus circumstantiis intrinsecis quæ ordinarie sufficiunt ad naturalem prohibitionem, propter extrinsecam necessitatem, seu finem extrinsecum, interpretamur non obligare in aliquo casu. Hujusmodi est præceptum prohibens matrimonium cum sorore, quod in casu extremæ necessitatis non obligat propter conservationem speciei. Idem est de præcepto non contrahendi cum secunda, vivente prima; maxime si primum matrimonium fuit consummatum: nam in eadem necessitate generis humani, si prima esset sterilis, liceret accipere secundam: et in præceptis pertinentibus ad impedimenta quæ jure naturæ irritant matrimonium invenientur multa similia.

15. *Solutio.* — Respondetur nihilominus, generalem regulam datam veram esse, nimirum, stante eadem materia præcepti negativi naturalis, fieri non posse ut per epiikiam judicetur licitus actus prohibitus propter solam extrinsecam causam, seu finem, aut necessitatem: hoc enim convincunt rationes et exempla adducta. Quod si in aliquo præcepto id accidere videtur pro aliquo casu, vel tale præceptum simpliciter naturale non est, sed naturali proximum, et consuetudine hominum receptum et approbatum, ac proinde absolute solius juris gentium, et ideo mutabile vel alterabile pro aliquo casu: vel si præceptum est naturale simpliciter, materia ejus non erit actus simpliciter et abstracte sumptus, sed cum aliqua circumstantia intrinseca, qua sublata possit obligatio cessare: non tamen per epiikiam, sed per defectum propriæ materiæ. Applicare autem hanc regulam ad singula præcepta non est præsentis instituti, sed ad varias materias spectat. De illis ergo præceptis matrimonii,

qualia sint disputant doctores, et non eodem modo sentiunt. Nunc autem, supponendo illa esse vere præcepta naturalia, respondetur per illa non prohiberi simpliciter matrimonium, verbi gratia, inter fratres, vel cum secunda, sed prohiberi tale matrimonium quatenus noxium humanæ naturæ, et ita contrarium naturali honestati secundum rectam rationem: in casu vero illius necessitatis cessat hæc ratio, et incipit esse matrimonium maxime commodum naturæ, et subinde honestum, quia propter solam conservationem necessariam suscipitur, qui finis non est extrinsecus, sed intrinsecus tali actui: atque hoc modo in illa occasione mutatur materia præcepti negativi. Declaratur a simili: nam mutilatio proprii corporis, sine necessitate ad conservationem vitæ, intrinsece mala est: tamen in casu necessitatis propter conservandum corpus licet, quia illa mutilatio non prohibetur nec est per se mala, nisi ut noxia vitæ: tunc autem non est noxia, sed necessaria. Sic etiam verbum prolatum sine fine honesto vel convenienti naturæ malum est et jure naturæ prohibitum: idem autem verbum propter convenientem finem non prohibetur, quia non erat per se malum ut tale verbum, sed ut otiosum et inutile, quæ deformitas tollitur ex relatione ad talem finem. Sic ergo attente est consideranda qualitas et conditio materiæ: nam juxta capacitatem ejus mutatur moraliter ejus conditio ex fine, vel necessitate occurrente, quia actio talis est ut natura sua petat ordinem ad talem finem, tali vel tali modo, et tunc necessitas occurrens redundat in materiam præcepti et mutat illam, et inde fit ut cesset obligatio præcepti naturalis, non quia præceptum in sua materia non obliget semper et pro semper, sine exceptione, sed quia, mutata materia, jam non habet in illa locum tale præceptum, ut naturale est.

16. *Tertia assertio.* — *Lex naturalis, ut per legem positivam constituta, admittit potest epiikiam.* — Dico igitur tertio: Si præcepta naturalia spectentur ut per legem positivam constituta sunt, tunc recipiunt exceptionem epiikiæ, præsertim in ordine ad intentionem legislatoris humani, licet secundum se et ut naturalia sunt, illam proprie non admittant. Juxta hanc assertionem possunt exponi frequentes locutiones aliorum auctorum. Et præsertim Cajetanus expresse loquitur de his præceptis, ut constitutis per leges humanas, et alii etiam loquuntur de illis ut latis per generalia verba, sine moderatione, quam postea adhibet epiikia, quod non habet locum in

his præceptis ut naturalia sunt, quia ut sic non feruntur per aliquod generale verbum, nisi in eo sensu in quo includat omnia necessaria ad intrinsecam malitiam, et ita nullam possit admittere exceptionem, sicut dicebamus de prohibitione furti, ut furtum est, vel homicidii, ut per se mali. Et inde patet ratio assertionis. Nam leges humanæ sæpe hoc non attendunt, sed simpliciter præcipiunt actum, verbi gratia, reddere depositum, vel solvere promissum, in quibus legibus ut sic propositis potest habere locum epiikia. Dico autem hoc intelligi in ordine ad intentionem legislatoris humani, quia sæpe contingere potest ut legislator humanus nihil de tali exceptione cogitaverit nec illam expresse intenderit, sed potius absolute et sine limitatione legem tulerit sub verbis de se comprehendentibus casum illum, et nihilominus interpretamur non comprehendisse illum. Quæ interpretatio respectu voluntatis legislatoris humani est epiikia, quia est quasi emendatio ejus; in se vero, et respectu legis naturalis est tantum explicatio mutationis factæ in materia, ratione cujus actus cum talibus circumstantiis non habet per se malitiam, nec comprehenditur sub lege naturali, et ita facilis est tota assertio posita. Crediderim etiam plures ex dictis auctoribus late et improprie interdum loqui de interpretatione legis naturalis, vocantes epiikiam vel exceptionem a lege, solam declarationem materiæ et veri sensus legis; sed non est de nomine contendendum quando de re constat; quamvis ad explicandam vim legis et ad constanter loquendum de interpretatione ejus, doctrina data necessaria videatur.

CAPUT XVII.

UTRUM JUS NATURALE DISTINGUATUR A JURE GENTIUM, QUIA HOC SOLIS HOMINIBUS CONVENIT, ILLUD ETIAM BRUTIS COMMUNE EST.

1. Explicato naturali jure, priusquam ad positivum transeamus, operæ pretium erit in fine hujus libri jus gentium quatenus ad rationem legis spectat, declarare; tum quia magnam habet cum jure naturali affinitatem, ita ut a multis cum illo confundatur, vel pars quædam ejus esse censeatur; tum etiam quia eo modo quo ab illo distinguitur, est illi propinquissimum, et quasi medium inter naturale jus, et humanum, et priori extremo vicinius, et ideo per illud convenienter transitum faciemus ad proprium jus positivum exponendum. Quod ergo aliquid sit jus gentium, vel ex ipsius

